

Pogovor z zgodovinarico dr. Mirjam Dujo Jurjevčič
o revolucionarnem nasilju na Notranjskem

Te zgodbe so se me močno dotaknile

*Študijski center za narodno spravo je izdal knjigo Mirjam Dujo Jurjevčič **Revolucionarno nasilje na južnem Notranjskem, 1941–1945. Kot pove naslov, je avtorica raziskala in v njej prikazala komunistično revolucionarno nasilje na območju nekdanjih občin Begunje, Sv. Vid, Bloke, Cerknica, Stari trg in Rakek oz. današnjih občin Cerknica, Bloke in Loška dolina. Knjiga je temeljita (316 strani), avtorica je pri pisanju uporabila številno in raznoliko literaturo. Na koncu knjige je dodala tudi imensko kazalo, kar knjigi doda vrednost za uporabo.***

Spirala partizansko-italijanskega nasilja nad civilisti se je na Notranjskem leta 1942 hitro razvila ...

Prvi žrtvi revolucionarnega nasilja sta bili konec leta 1941, vendar se je val nasilja začel spomladi leta 1942, ko so se začele ustanovljati partizanske enote. Vojaške akcije partizanov niso bile usmerjene le proti okupatorju, ampak tudi proti civilnemu prebivalstvu. Tako je bil od marca 1942 pa do konca julija 1942 najhujši val revolucionarnega nasilja nad civilnim prebivalstvom. Hkrati so partizanske enote svoje akcije usmerile proti italijanski vojski, kar je povzročilo maščevanje okupatorja nad prebivalstvom, ki se je najbolj razplamtelo v času italijanske ofenzive julija in avgusta 1942. Prebivalstvo je bilo tako ogroženo z dveh strani, partizanske in italijanske.

Tu je prišlo tudi do prvih uporov proti partizanom.

Po umoru župana in občinskih odborikov pri Sv. Vidu 23. aprila 1942 so se fantje organizirali v obrambo, če bi bili znova napadeni. Zbralo se je nekaj čez deset fantov, in sicer v hiši, kjer je bila trgovina in je bila močno utrjena. 27. maja 1942 so bili obveščeni, da jih bodo partizani napadli. Prišlo je okrog dvajset partizanov, ki so streljali proti hiši in v zrak. Do spopada ni prišlo, ker naj bi gospodar Andrej Makovec in kaplan Franc Pezdir fantom naročila, naj ne streljajo na partizane. 1. junija pa so spet prišle čete Šercerjevega bataljona, da bi upornike uničile. Ti so kolono partizanov še pravočasno opazili in se umaknili. Partizanske enote so potem zaplenile nekaj hrane in živino ter odpeljale s seboj dvanajst članov iz družin upornikov.

Še prej so se uprli v Loškem Potoku.

Fantje v Loškem Potoku so že aprila 1942 postavili nočne straže, da bi se

ubranili pred partizani. Na sestanku članov Fantovskega odseka 14. maja so sprejeli odločitev, da vzamejo skrito jugoslovansko orožje in se partizanom uprejo. Fantje, stari od 19 do 27 let iz različnih vasi v Loškem Potoku, so odšli v zaselek Hrib, se utaborili v župnijski cerkvi sv. Lenarta na vzpetini Tabor, kjer je bila še mežnarija, župnišče, cerkev sv. Barbare, šola in pokopališče. Že 17. maja so jih partizani napadli, ujeli in jih vključili v svoje enote, kaplanu Leopoldu Puharju pa zagrozili ter ga izpustili.

Ali lahko katere nasilne dogodke v letu 1942 posebej izpostavite?

V letu 1942 se je v vsaki občini zgodilo več nasilnih dejanj. Umorjenih je bilo 72 civilistov, že prej omenjeni umori v občini Sv. Vid. Izpostavila bi primer Janeza Kandareta, umorjenega julija 1942, iz nekdanje občine Stari trg. Bil je preprost, delaven kmečki fant, ki pa je že pred vojno opozarjal ljudi, kaj se lahko zgodi, če pride komunizem v deželo. Po pripovedovanju njegovega brata Ludovika je govoril: »Še ne veste, kaj so ti ljudje zmožni. Tako lepo govorijo, ko pa te enkrat dobijo kot člana, potem pa moraš delati, kakor oni pravijo, če ne, pa te likvidirajo.« Partizanska enota ga je nasilno odvedla od doma. Zaprt je bil v neki hiši. Poskušal je zbežati, a so ga obstrelili, ujeli in ga pred smrtjo grozovito mučili. Po pripovedovanju enega izmed pričevalcev naj bi bil »nenapisan šef fantov in zelo veren, kar je bilo v nasprotju s komunizmom. Rekli so, da če bi šel on k partizanom, bi šlo vsaj pol fantov, on pa je rekel: 'Jaz h komunistu ne bom šel.' Ubili naj bi ga zato, ker je bil veren in proti komunizmu.« Domači še danes ne vedo, kje so njegovi posmrtni ostanke. Starotrški župnik Franc Presetnik je zapisal, da je ta dogodek med katoliško usmerjenimi ljudmi vzbudil preobrat v

Ivo Zajdela

gledanju na partizansko gibanje. Vse je močno prestrašilo in bili so razočarani.

V knjigi obravnavate tudi dogajanje na Blokah.

Na Blokah je odmeval umor kovača Janeza Seljaka, ki je veljal za uglednega človeka. Njegova kovačija je bila zelo na-

in da se lahko neha skrivati. Amalija jo je vprašala, zakaj je prišel njen mož in rekel, da se ni treba Janezu skrivati. Prijateljova žena pa je rekla: »Veš, kaj so mu rekli: da če ne bodo Janeza dobili, bodo pa njega ubili.«

Še huje je bilo v Begunjah.

Partizansko nasilje v Begunjah je povzročilo organiziranje vaških straž v kraju in širši okolici. Brata Janez in France Hiti, ki so ju umorili, sta izhajala iz ugledne in verne družine. Oče Janez je bil znan kot zelo delaven in razgledan človek. Poleg kmetije so imeli še kovačijo, kjer so očetu Janezu pomagali vsi trije starejši sinovi. Najstarejši sin Janez je bil predsednik Katoliške akcije, zelo je bil aktiven pri prosvetnem društvu, veliko je bral in se izobraževal. 27. julija 1942 so prišli partizani Krimskega odreda h Kovačevim v Begunje. Oče Janez jim ni hotel odpreti, sinovi pa so se skrili na podstrešje. Najmlajšemu Vinku se je uspelo izmuzniti, vendar so ga oktobra 1943 ubili na Mačkovcu. Tisto noč so tako ugrabili očeta ter sinova Janeza in Franceta, jih zvezali in nameravali odgnati s seboj. Pred hišo je Janez poskušal zbežati, a ga je strel zadel v trebuh in je obležal na sosedovem dvorišču. Do njega je stopil partizan in mu z bajonetom prebodel vrat. Partizani so takoj po tem izginili iz vasi in s seboj odvedli Franceta, očeta pa so spustili. Franceta so po mučenju najbrž še živega vrgli v Mihčevo brezno na Ržišču. Po treh mesecih so vaški stražarji iz brezna potegnili Francetovo truplo, nikjer ni bilo sledi strelnih ran, le nohtov na rokah ni imel.

Partizani so na tem območju ubili tudi tri duhovnike.

Julija 1942 so umorili župnika pri Sv. Vidu Karla Žužka. Vodstvo bataljona Ljuba Šercerja je naslovilo pismo župniku, v katerem je zahtevalo, da pregovori fante in kaplana Franca Pezdirja, ki so se maja pri Sv. Vidu organizirali v uporniško skupino proti partizanskemu vdoru, da se javijo partizanom. Tega župnik

Revolucionarno nasilje je na tem območju od 6. aprila 1941 do 9. maja 1945 povzročilo 353 žrtev. Po vojni, od 10. maja 1945 do 31. decembra 1945, so ubili še 671 ljudi.

predna. Zanimal se je za politiko, vedel je, kaj se je dogajalo v Rusiji in Španiji. Prišel je do spoznanja, da je komunizem nevaren za narod. Njegov svak ga je opozoril, da ga nameravajo partizani ubiti, zato se je nekaj časa skrival. Nato pa je prišel Janezov prijatelj k njegovi ženi in jo vprašal, kje je mož. Povedala mu je, da se skriva, ker ga nameravajo partizani ubiti. Zagotovil je, da se mu ne bo nič zgodilo in naj se ne skriva, saj ni nikomur ničesar storil. Janeza je to opogumilo, ker je vedel, da res ni nikomur ničesar hudega storil, zato se je nehal skrivati. Ponoči 12. julija 1942 so prišli partizani na njegov dom in ga odgnali, češ da gre na zaslišanje in da se bo vrnil. Poleg njega so odgnali v partizansko taborišče Mačkovec še nekaj drugih ljudi. Pred smrtjo so ga grozovito mučili. Družino so partizani še nekajkrat obiskali, jemali stvari, češ da bo Janez to potreboval pri kovanju za partizansko vojsko. Zapustil je nosečo ženo in šest otrok. Ko je po vojni Janezova žena Amalija vprašala sekretarja iz sosednje vasi, zakaj so ji ubili moža, ji je ta odgovoril: »Veš, da nismo mi takih pobili, pa zmagali ne bi.« Po vojni je prišla k Amaliji žena Janezovega prijatelja, to je tistega, ki mu je zagotovil, da se mu ne bo nič zgodilo